

РЕФЛЕКСІЯ ЛОГІЧНОЇ КОРЕКТНОСТІ В СОЦІОЛОГІЇ: КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІОЛОГІСТИКИ І ТЕХНОЛОГІЧНІ ПРОПОЗИЦІЇ

Олена КОВАЛЕНКО

Copyright © 2007

Постановка наукової проблеми. Останнім часом соціологи все частіше пов'язують питання науковості соціологічного понятійного апарату з проблемою його логічної коректності [1; 2; 3; 4]. В соціології почали з'являтися роботи, у яких аналізуються висловлювання своїх колег на предмет їх логічної коректності [5]. Зокрема, встановлюються логічні помилки, здійснюється пошук їх причин і пропонуються шляхи розв'язання даної проблеми. Професійні соціологи наголошують на тому, що знання логіки, дотримання її вимог можуть сприяти вирішенню питання логічної коректності у соціології.

Немає сумніву, що варто підтримувати пропозиції вчених щодо поглибленого вивчення логіки і дотримання її вимог. Водночас історія соціології засвідчує, що проблема логічної коректності не може бути пов'язана лише з відсутністю логічних засобів в арсеналі соціологічного пізнання або з їх невикористанням. Адже ще за часів Дж. Ст. Міля та В. Парето певна спільнота соціологів не міркувала собі соціологію поза використанням логічних методів та дотриманням логічних законів і правил. Не дивлячись на це, питання логічної коректності понятійного апарату соціології і досі не зняте. Зазначена ситуація дає підстави припустити, що, імовірно, тут існує не одна причина. Але одна з головних полягає не лише в нехтуванні логічними засобами з боку окремих соціологів. Очевидно, що зазначена проблема не може бути вирішена тільки з допомогою логіки, її вивчення, дотримання відповідних правил чи використання адекватних методів.

Ускладнення під час використання логічних засобів соціологами пов'язані з їхньою неприс-

тосованістю до реалій сучасної соціології, предметний простір котрої характеризується мультипарадигмальністю, високою термінологічною синонімією та іншими проблематизмами. Ситуацію із складнощами застосування логічних засобів у соціології можна описати наступним чином. У певній пізнавальній ситуації соціолог має намір використати конкретний логічний засіб. Наприклад, у процесі визначення соціологічного поняття він намагається дотриматися правил і виконати усі вимоги цієї логічної операції. Якщо поставити себе на місце соціолога і реально здійснити спробу визначити соціологічне поняття у такий спосіб, то стане зрозуміло, наскільки мало тут допомагає знання правил логіки для сутнісного виконання логічної операції. Ось чому окремі соціологи нехтують цими правилами, оскільки не бачать у них жодної користі для вирішення своїх наукових завдань. Тому частіше, замість побудови визначень за правилами логіки, соціологи-науковці звертаються до традиційних визначень, навіть якщо ті й не відповідають логічним вимогам (скажімо, містять конкретні логічні помилки, є занадто широкими чи вузькими за обсягом тощо). Звідси – перша суперечність, котру осмислює соціолог, обізнаний на логіці: з одного боку, він вимушений дотримуватися соціологічних традицій (наприклад, використовувати загально визнані визначення соціологічних понять, що подаються у підручниках), а з іншого – зобов'язаний ураховувати вимоги логічної коректності і не визнавати жодних авторитетів.

Логічні дослідження в соціології, які засвідчують наявність у ній проблематики логічної коректності, а також виявлені нами протиріччя

між логічними вимогами і соціологічними традиціями, послуговували поштовхами для формулювання пропозиції щодо доцільності започаткування дослідницького напрямку під назвою “соціологістика”. І першим завданням соціологістики було поставлене питання пошуку шляхів вирішення логічної коректності з огляду виявленого протиріччя. У цьому зв’язку зауважимо, що в рамках соціологістики виробляється спеціальна термінологія і понятійний апарат для того, щоб аналізувати питання логічної коректності, зважаючи на обрану теоретичну позицію.

Мета статті – розкриття передумов концептуального змісту та перспектив розвитку нового дослідницького напрямку в соціології, що отримав назву “соціологістика”.

Сутнісний зміст. У статті розкриваються основні передумови виникнення соціологістики, якими, з одного боку, є актуальність пошуку шляхів розв’язання проблеми логічної коректності в соціології, з іншого – складність використання логічних засобів у цій науці (мультипарадигмальність, багатомовність тощо). Розкривається концептуальний зміст соціологістики шляхом окреслення змісту цього поняття. Описуються перспективи розвитку соціологістики, головню дослідницьких і технологічних досліджень, які можуть здійснюватися у її рамках. Пропонується апробована соціологістична технологія визначення змісту та обсягу соціологічних понять. Частково висвітлюються результати проведеного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У рамках соціологістики процес міркування соціолога постає у вигляді певної системи одночасних і послідовних розумових дій. Щоб застосувати правила логіки соціологу треба здійснити певну розумову дію, котру доречно позначити терміном “логічна дія соціолога”, а логічне правило, закон чи метод, або ж узагалі будь-яке знання з логіки – терміном “логічний засіб”. За допомогою введених термінів, поперше, повно описується процедура забезпечення логічної коректності висловлювань соціолога, по-друге, логічна коректність розглядається як наслідок виконання соціологом логічної дії. Під останньою розуміємо таку його розумову дію, під час здійснення якої він обов’язково використовує логічні засоби. Таким чином, якщо у системі розумових дій соціолога логічна дія відсутня, то логічна ко-

ректність не забезпечена, адже її уможливорює лише використання конкретного логічного засобу. Очевидно, що висловлювання соціолога може бути логічно коректним, навіть якщо він свідомо і не застосовував логічний засіб. Але цей факт не суперечить нашому твердженню щодо залежності між логічною дією і логічною коректністю висловлювань: у випадку відсутності свідомого використання логічного засобу така коректність є наслідком розвинутого логічного мислення або високої логічної культури. Тоді логічний засіб застосовується соціологом автоматично, а це означає, що логічна дія все ж таки здійснюється.

Зазначена вище суперечність між соціологічною традицією і логікою, мовою соціологістики, може буде схарактеризована як несумісність між логічною дією соціолога й іншою або іншими його розумовими діями. Можна припустити, що соціолог у процесі міркувань принципово неспроможний здійснювати логічну дію у “чистому” вигляді, оскільки його логічна дія завжди системно зумовлена іншими його розумовими інтенціями чи актами. Наприклад, дією з використання соціологічної парадигми, а простіше – соціологічного знання, тобто того, яке він завчив як істинне (це “парадигмальна дія соціолога”); або лінгвістичною дією, у процесі якої вживає соціологічну термінологію. Якщо наше припущення вірне, то чому тоді від соціолога треба вимагати “чистої” логічної коректності. Відтак питання з приводу логічної коректності переміщується у площину необхідності забезпечення одночасно як формальної, так і змістовної коректності думок та міркувань професіоналів. Мовиться про досягнення логічної коректності на конкретному соціологічному змісті, з урахуванням усіх його особливостей. А це вже не “чиста” логічна коректність, що немає жодного відношення до змісту.

Отже, соціологам, котрі працюють у контексті розв’язання проблеми взаємодії соціології і логіки, роздумовують над вирішенням питання логічної коректності соціологічного знання, пропонується перенести дослідницьку увагу на напрямок, що досліджує механізми забезпечення логічної коректності без відриву від соціологічного змісту думок соціолога. А це вже не лише логічна коректність, яка стосується лише форми думок, а й логіко-змістовна, логістична коректність (предикат “логістична” похідний від терміна “логістика”).

Якщо простежити шлях етимологічного розвитку слова “логістика” у природних мовах, то стверджується, що термін “логістика” походить від грецького слова *logistica*, яким називали мистецтво вираховувати, міркувати [6, с. 300], або вважають, що цей термін є похідним від французького *loger*, яке позначало сферу військового мистецтва робити постій [7, с. 297]. На сучасному етапі розвитку наукових і прикладних дисциплін термін “логістика” має багатозначний характер. Економічні дисципліни позначають цим терміном один із своїх напрямків, розуміючи при цьому використання математики, у т. ч. й математичної логіки в управлінні товарообміном, товаропостачанням, будівництвом тощо [8, с. 42]. Водночас існує незаперечний факт, що в 1904 році на філософському конгресі у Женеві за терміном “логістика” офіційно було закріплено назву “математична логіка” [9, с. 333].

Не зважаючи на те, що першочергово логістика розвивалася як логіка на математичному змісті (розв’язання проблем логічної коректності в математиці), вважаємо, що ідею логістики можна використати як можливість постановки питання досягнення логічної коректності на конкретному змісті будь-якої наукової дисципліни, тобто не лише математики [10, с. 3]. Це дає нам підстави використовувати термін “логістика” в інтерпретації прагнення забезпечити логічну коректність на конкретному змісті і вводити термін “соціологістика”, підкреслюючи значущість того окремого соціологічного змісту, на прикладі якого долається проблема логічної коректності.

Термін “соціологістика” пропонується як назва щойно окресленого напрямку досліджень. Хочемо наголосити, що цей термін утворюється з основ двох самостійних термінів – “соціологія” та “логістика”, а не “соціо” + “логістика”. Треба також враховувати і відмінність смислів “логія” (у структурі терміна “соціологія”) та “логіс” (у структурі терміна “логістика”). У першому випадку закінчення терміна “соціологія” утворено від грецького слова “логос” – вчення або знання про щось, у другому – початок терміна “логістика” походить від терміна “логіка” – наука про закони правильного мислення. Звідси зрозуміло, що основними передумовами постання соціологістики є, по-перше, наявність логічної проблематики в соціології і, по-друге, системне спричинення логічних дій іншими розумовими діями соціолога. Тому наступний крок – це

обґрунтування концептуального змісту соціологістики.

Концептуальний зміст – це система понять, кожен з яких виражає суттєві, необхідні та достатні ознаки, що утворюють зміст терміна “соціологістика”. Сутнісне визначення цього змісту зводиться до обґрунтування обсягу поняття “соціологістика”, що і є бажаним результатом чи метою його реального концептуального синтезу.

Для досягнення мети скористаємося спеціальною технологією визначення змісту поняття. Вона розроблена нами, частково на основі аналізу досвіду науковців, котрі стояли перед потребою змістовно наповнити нове поняття або уточнити зміст вже відомих термінів (прикладом тут можуть бути техніки Н.Дж. Смелзера, Ю. Габермаса, В. Матусевича [11; 12; 13]), а почасти на підґрунті нашого дослідження, проведеного у рамках соціологістики. Тому, природно, називаємо цю технологію *соціологістичною*.

Соціологістична технологія побудови визначення соціологічного поняття охоплює наступні кроки.

1-й крок. Треба віднайти найбільш адекватну родову ознаку у визначенні поняття, що сутнісно вимагає означення того класу явищ, під яке підпадає те явище, поняття про яке актуалізується. Для відбору родової ознаки здебільшого використовується інформація з банку визначень понять відповідного рівня (з трьох теоретичних рівнів соціологічного знання – метасоціологічного, фундаментального і теорій середнього рівня). Водночас потреба в такій інформації формує умови для створення інформаційних банків визначень соціологічних понять, що потрібні для успішного користування даною технологією. За результатами власного соціологістичного дослідження запропонуємо інформацію щодо можливих родових ознак поняття “соціалізація” (див. *табл.*).

2-й крок. За обраною родовою ознакою ставляться універсальні питання, на які шукає відповіді соціолог, котрий увійшов у поле сутності обраного класу явищ, тобто зупинився на певній родовій ознаці. Інформацію про ці питання, універсальний простір поняття “соціалізація” можна отримати з результатів дослідження, поданих у таблиці.

3-й крок. Формулюються відповіді на поставлені універсальні запитання. Це може робитися на підґрунті даних уже проведених наукових досліджень, або на підставі наукових

гіпотез, або на основі вивчення наукової літератури, в якій аналізу підлягає зміст соціологічних понять.

4-й крок. Відповіді на універсальні питання згортаються у терміни, що виконують роль знаків суттєвих ознак класу явищ, з яких і складається зміст поняття, що підлягає визначенню. При цьому нові терміни вводяться лише на підставі новизни ознаки (ознак). Якщо у мові соціології будь-якого рівня відсутні відповідні терміни (а це означає, що відповідь є нова для соціології), то соціолог може сконструювати авторський термін. Проте нововведений термін потребує детального обґрунтування. Інформація щодо можливого термінологічного простору поняття “соціалізація” також наведена у таблиці.

З допомогою запропонованої технології, в режимі теоретичної апробації, спробуємо побудувати визначення поняття “соціологістика” у чотири “кроки”.

Перший. Відсутність банку потрібної інформації щодо спектру всіх можливих родових ознак для аналізованого поняття зумовило широке використання літератури (підручники, словники), що дало змогу виокремити родові ознаки поняття “соціологістика” (метасоціологічний рівень аналізу – “розділ”, “напрямок”, “теорія”, “парадигма”, “метод”, “наука”). З цього набору імовірних родових ознак зупинилися на терміні “напрямок”, тому що він спрямовує дослідницьку увагу соціологів у бік нової об’єкт-предметної сфери. Для поняття “соціологістики” “напрямок” означатиме, принаймні для певної частини соціологів, обрання нового курсу соціологічного пізнання. Водночас соціологістика не може розглядатися як розділ, адже вона нічого не змінює у структурі соціологічного знання на рівні таких великих утворень як розділи цієї науки – теоретичний, емпіричний, методологічний. Примітно, що “напрямки” можуть створюватися як у рамках фундаментальних, так і в прикладних, як у дослідницьких, так і в інженерних розділах соціології. Тому наступним кроком, у контексті уточнення родової ознаки, визначимо суть напрямку, який іменується терміном “соціологістика”. На наше переконання, цей напрямок має подвійну природу – дослідницько-технологічну, а згодом, можливо, й інженерну.

Другий. На жаль, відсутність належного банку інформації примушує нас наслідувати попередників – ставити питання інтуїтивно, на

власний розсуд, сподіваючись на успіх власної логіки, замість того, щоб скористатися систематизованим колективним досвідом теоретизування. Зауважимо, що предикати “технологічний” та “інженерний” зараз детально не аналізуватимемо, оскільки ці періоди розвитку соціологістики можуть виникнути лише після певного розвитку і напрацювань її дослідницької складової. В аспекті останнього напрямку поставимо такі універсальні запитання: 1) на що саме тут має спрямовуватися дослідницька увага?, тобто це питання об’єкта соціологістики у її дослідницькому аспекті; 2) у якому аспекті чи ракурсі треба здійснювати дослідження?, себто мовиться про визначення предмета дослідження у рамках цього напрямку; 3) якими мають бути основний метод, технології і техніки проведення соціологістичних досліджень?

Третій. У пошуках відповідей на зазначені запитання ми відштовхувалися від розуміння, що таке об’єкт, предмет, методологія, методи. “Об’єкт науки – це реальність, що дана, як фрагмент об’єктивного світу” [14, с. 79]. Соціологістика розташована на метарівні соціології, тому пізнання у її царині спрямоване на соціологічну реальність, а не на соціальну. Якщо за об’єкт соціологістики взяти лише понятійний апарат соціології, то це обмежить поле її досліджень, а отже, і пізнавальні та перетворювальні можливості. Якщо ж прийняти соціологічне знання за об’єкт соціологістики, тоді вона входить, принаймні за своїм об’єктом, до “соціології знання”. Але остання розглядає знання, у т. ч. й наукове, з огляду на свою соціологічну парадигму, що суперечить нашому розумінню предмета соціологістики, про який мовитиметься далі. Між тим соціологістика все ж спрямована на дослідження соціологічного знання, що наявне в текстах наукових видань. Текст, своєю чергою, складається зі слів і термінів. Кожне слово має смисл, а в наукових текстах за термінами приховані соціологічні поняття, думки, ідеї. До того ж текст – це результат міркувань соціолога, а відтак він спроможний розпізнати саме соціологічний текст. Щодо соціологіста, то він бачить не знання, а висловлювання у текстах, як логік, а за цими висловлюваннями фіксує міркування соціолога, себто того, хто ці висловлювання створював, а також і те, як він це робив. Отож кожний текст у форматі соціологістики можна подати як структуру думок, міркувань соціолога, що отримала статичну форму у системі висловлювань, з яких ут-

ворений науковий текст. За допомогою певних технологій-засобів можна експлікувати цю структуру думки, міркувань. І хоча в логіці розроблені окремі методи експлікації логічної форми міркувань, все ж це не зовсім те, чого прагне соціологістика. У жодній соціологічній теорії чи напрямку описаного нами об'єкта не зазначено. Найближче до соціологістики у баченні свого об'єкта дослідження перебуває логічна парадигма. Але й тут є істотна відмінність: логіка досліджує лише один аспект такої структури, а саме її форму чи загалом – лише логічну форму. Натомість соціологістика вивчає структуру думок у системному зумовленні їх форми і змісту. Відтак мовиться про новий для соціології об'єкт – соціологістичний.

Четвертий. Треба підібрати для позначення описаного вище об'єкта спеціальний термін. Раніше ми обґрунтовували введення нового терміна “образ мислення соціолога”, що постав на логіко-змістовому підґрунті дослідження актуальних проблем соціології [15]. Його детальний аналіз змушує нас замінити термін “мислення” терміном “міркування”, оскільки перший наближає соціологістику до психології, а другий – до логіки, що є більш обґрунтованим на підставі очевидного: соціологістика виникла у рамках вирішення логічної проблематики в соціології. Таким чином, для позначення об'єкта соціологістики пропонується термін “образ міркувань соціолога” (ОМС), у якому слово “міркування” несе головне смислове навантаження і вказує на належність до логіки. Стосовно терміна “образ”, то він, з одного боку, підкреслює об'єктний статус пропонованого інтегрального терміна, надає “об'ємність” і відчуття того, що, маючи певні “пристрої”, його можна “побачити”, хоча тільки розуміннево. З іншого боку, цей термін бере на себе навантаження позначати певну структуру думки, яка закладена в тексті. Додання терміна “соціолог” надає суб'єктного характеру терміну “образ мислення”, тому що підкреслює факт наявності творця структури думок і міркувань, які закарбовані у тексті, а також позначає спеціально-дисциплінарний вимір змісту цих думок. І це не випадково, адже саме соціолог відповідальний за все, що заковано у тексті, який він створив чи створює.

Наступне універсальне питання, що постає у рамках третього кроку, стосується визначення предмета соціологістики. “Предметом науки називають відтворення певної реальності на абстрактному рівні...” [14, с. 79]. Він

обмежує поле досліджень, а також імпліцитно містить у собі і методологію (парадигму), і власне метод, на основі якого розробляються дослідницькі методики. Звісно, що на етапі пропозиції введення соціологістичного напрямку важко відразу описати предмет і розкрити його сутність у повному обсязі. Йдеться насамперед про коло понять і категорій, за допомогою яких на абстрактному рівні можна відобразити ту сферу реальності, що названа нами ОМС. У цьому контексті доречно поглянути на структуру думок і міркувань так, як дивиться на текст психологія і перш за все логіка. Психолог бачить текст як результат діяльності людини. Погляд логіка спрямований на висловлювання, з яких складається текст; він теж розглядає їх як результат міркувань людини і на цьому підґрунті досліджує ці висловлювання і робить висновки про характер міркувань людини. Зазначені підходи дають змогу зобразити досліджуваний об'єкт (ОМС) як результат системи розумових дій соціолога, тобто як довшеної цілісності його міркувань. Крім того, у психології, зокрема в теорії діяльності, стверджується, що структура діяльності містить у собі такі статичні компоненти, як мета, засоби, способи, об'єкт, предмет тощо. Першочергово нас цікавлять засоби, що гарантують результативність певних міркувань соціолога – характеристик ОМС.

Таким чином, можна виділити, по-перше, таку предметну категорію соціологістики як “система розумових дій соціолога” (система РДС). Остання позначає процес міркувань соціолога, результатом якого є перебіг думок, котрі закарбовані у структурі висловлювань. Другою предметною категорією є поняття про засіб розумової дії. Застосування цього засобу гарантує певні характеристики результату його дії (ОМС). Водночас уведення категорії “система РДС” уможливило відокремлення предмета соціологістики від предмета логіки, яку цікавить лише логічна дія соціолога. У зв'язку з цим сформулюємо таке визначення: **соціологістика** – це дослідницько-технологічний (інженерний) напрям, який досліджує ОМС з огляду на ті розумові дії, котрі здійснює соціолог, і ті засоби, які він використовує, породжуючи ті чи інші властивості образу своїх міркувань.

Пропоноване визначення не фіксує методу соціологістики. По-перше, це робиться з міркувань усунути його зайву складність, а, по-друге, тому що соціологістика лише стала

на шлях створення власного методу (головно її технологічна складова). Поки що, за природою свого об'єкта і сформульованого предмета, вона задіює методи таких дисциплін, як логіка, лінгвістика, психологія, а також спеціальних соціологічних теорій – соціології знання, соціології мислення. Щодо технології конкретно-соціологічного дослідження, то нами розроблена технологія конструювання визначень соціологічних понять задля започаткування традиції створення банків відповідної інформації. Приклад отриманої інформації, на підставі якої соціолог може самостійно створити визначення поняття “соціалізація” за згаданою технологією, поданий у таблиці.

Висвітлюючи перспективи розвитку соціології, вкажемо на напрацювання і здобутки сучасної соціологічної думки. Серед останніх робіт, у яких соціологи опікуються питаннями науковості і логічної коректності соціологічного знання, упорядкуванням соціологічних парадигм, лінгвістичною коректністю, цілісністю понятійно-категоріального апарату соціології, питаннями трансляції понять з різних дисциплін тощо, зазначимо цілу низку оригінальних досліджень [1–5; 16–20]. І висновок напрошується один: у соціології є велике майбутнє, хоча й за умов урахування двох моментів. По-перше, соціологістика без логіки (логічного знання) не може існувати, по-друге, у рамках цього напрямку логічні засоби не створюються, адже ця дисципліна лише досліджує логічне знання і подає його у вигляді логічного засобу, тобто у тій формі, яка більш прийнятна, потрібна соціологу.

Перший напрямок досліджень у форматі соціології полягає у вивченні логічних засобів, спочатку тільки тих, які пропонуються в традиційній логіці, тому соціологістика спочатку опановує теорію поняття. Звичайно, може постати питання щодо відмінності між вивченням логіки способом, яким викладають її у ВНЗ, від способу пізнання логіки з позиції соціології. Відповідь тут буде такою: перший спосіб пізнання логіки знаходиться у рамках реалізації пізнавальної функції; і соціолог, після вивчення логіки, може знати або не знати певні аспекти логічного знання, вміти чи не вміти вирішувати логічні завдання. Але соціологістика жодним чином не суперечить цьому способу пізнання логіки, навпаки, вона пропонує збільшувати кількість годин на викладання логіки у ВНЗ, вводити викладання логіки у школах і навіть у дитячих садках.

Соціологістичний спосіб пізнання логіки перебуває у полоні іншої функції логіки – прагматичної, і бере за основу призначення логіки слугувати засобом наукового пізнання. При цьому соціологістика не досліджує і не відбирає ці засоби абстрактно від своїх потреб. Навпаки, її цікавить логіка лише в аспекті можливостей її використання конкретно у своїй галузі чи сфері, у вирішенні конкретних завдань соціологічного пізнання. Наприклад, вона з'ясує, що саме потрібно знати соціологу з логіки, коли і як застосовувати логічне знання, як перевіряти себе на предмет коректного вжитку логічних правил, законів, навіть як навчитися вживати логічні засоби у соціології. Адже вивчити можна, а ось яким чином перевести це знання у форму засобу досягнення конкретної мети в конкретній соціологічній практиці – це більш складне завдання.

Отже, соціологістика у своєму першому розвитковому напрямку, назвемо його логічним, досліджує логічне знання з позиції перетворення його у логічний засіб. Для цього досліджуються і виявляються види логічних дій соціолога, що можна успішно робити лише за умови володіння соціологом логічним знанням. Це підтверджує наше позитивне відношення до більш глибокого вивчення майбутніми соціологами логіки у ВНЗ. Наприклад, знання правил і механізмів здійснення операції генералізації обсягу понять дає змогу виявити та описати умови, за яких є потреба соціолога застосовувати саме цей логічний засіб, щоб результати його розумової діяльності були логічно коректними. Це і дає підстави виокремити таку логічну дію соціолога як генералізація обсягу соціологічних понять. Відтак очевидно, що логічний напрямок соціологістичних досліджень предметно визначається взаємодоповненням понять “логічна дія соціолога” і “логічний засіб у соціології”.

За критерієм векторності соціологістичні дослідження логічного напрямку можна умовно поділити на дві групи: а) соціологологічне і б) логікосоціологічне. За першим вектором соціологістичне дослідження розпочинається з критичного аналізу соціологічного знання з метою виявлення логічних помилок. Як приклад, тут можна навести роботу російських науковців [5]. У процесі таких досліджень з'ясовуються логічні некоректності, які виявляються у невикористанні певних сегментів логічної організації наукового знання, а отже, робиться висновок, що потрібна логічна дія

соціологом не здійснена. Виявлені логічні помилки, незадіяні логічні засоби для їх усунення та неповні описи логічної дії щодо їх застосування становлять основний зміст подібних робіт.

Дослідження другої групи розпочинаються з аналізу логічного знання, результати якого створюють підстави для введення в соціологію нового логічного засобу. І це, відповідно, створює умови для того, щоб вимагати від спільноти соціологів виконувати певну логічну дію із застосування саме цього логічного засобу. Новизна тут полягає в тому, що до виділення нового логічного засобу, а відтак й нової логічної дії, у соціології не було прийняте її обов'язкове виконання, тому що не усвідомлювалися справжні наслідки її невиконання. Якщо окремі соціологи і здійснювали таку розумову дію, то це вони робили більшою мірою інтуїтивно, через зрілість власного логічного мислення і свою високу логічну культуру. В цьому контексті зрозуміло, що якщо соціологіст досліджує логіку, то це він робить головним чином із прагнення знайти для спільноти соціологів певний спосіб дій, тобто прагне віднайти логічний засіб для потреб свого наукового товариства. Більше того, він зобов'язаний ще й показати як і коли цей засіб може бути застосований, обґрунтувати наслідки його незастосування чи неадекватного використання. Вкотре підкреслюємо, що соціологіст не створює логічного знання, він бере його у готовому вигляді, вся його робота полягає у перетворенні певного сегмента логічного знання у логічний засіб шляхом описання того, коли і як його застосовувати.

Робота з введення нового логічного засобу пов'язана з діянням іншого напрямку досліджень у рамках соціологістики, основне завдання якого полягає в адаптації цього засобу до особливостей соціології, що стосується не тільки вибіркового і прагматичного підходів до логічного знання. Поки що невідомо, як будуть розвиватися у часі ці два напрямки – паралельно чи послідовно. Проте важливо, що без виявлення логічного засобу немає змоги ставити питання про його адаптацію. Якщо більш детально зупинитися на поясненні сказаного нами про можливість паралельного розвитку двох соціологістичних напрямків, то підставою для цього є переконання в тому, що будь-який зазначений логічний засіб з часом буде потребувати адаптації до реалій сучасної соціології. Наше переконання засноване на результатах застосування у соціологічній практиці вже добре відомих логічних засобів як правила визначення поняття [5]. Аналіз результатів застосування цього логічного засобу дає змогу стверджувати, що на рівні одного мір-

кування (конкретного соціолога) можна забезпечити логічну коректність його висловлювань, а на рівні вже двох і більше соціологів – це стає проблематичним. Водночас робота з адаптації виявлених і наявних логічних засобів у соціології жодним чином не стоїть на шляху досліджень логічного напрямку, тобто вона не суперечить уведенню в соціологію нових логічних засобів.

Таким чином, другий дослідницький напрямок у рамках соціологістики викликаний до життя потребою пристосувати конкретний логічний засіб до реалій сучасної соціології, а саме до її мультипарадигмальності, ідеї вільного дискурсу, термінологічної синонімії тощо. Цей напрямок ми називаємо логістичним. Його функція полягає в адаптації логічних засобів до системи засобів інших розумових дій соціолога – парадигмальних, універсальних та лінгвістичних. Прикметно, що у предметному просторі соціологістики питання про логічну коректність не ставиться, оскільки у “чистому” вигляді, на рівні усієї соціології, досягти її майже неможливо. Сподівання на те, що всі без винятку соціологи домовляться дотримуватися усіх логічних вимог, приймуть єдину методологічну віру (методологічну традицію), одну теоретичну парадигму, домовляться щодо сутності усіх соціальних явищ, розроблять єдину термінологію і таке інше – можна, без вагань, розглядати як утопію. Тому вкрай важливо, щоб соціологія “подивилася” у бік логістики, за допомогою якої більш реалістично, можна забезпечити науковість її понятійного апарату. Саме логістика намагається забезпечити логічну коректність конкретного змісту, особливості якого надають їй іншого “звучання”. Сутнісно можна проводити аналогії з теорією відносності: це та ж ідея – тільки в іншому аспекті. Так, для логістики логічна коректність завжди відносна, насамперед щодо парадигми, універсума, мови, якою вона забезпечується і в якій визначається.

Стосовно механізму проведення логістичних досліджень, то він поки що здійснюється шляхом з'ясування того, як працює і як може працювати певний логічний засіб у соціології. Для прикладу подамо результати власного дослідження, котре розглядаємо як соціологістичне, а за статусом у рамках соціологістичного напрямку – логістичне, тоді як запропонована технологія визначення є об'єктивацією технологічного аспекту соціологістики. На жаль, межі даної статті не дозволяють представити наше дослідження (етапи, інтерпретація) у повному обсязі. Відмітимо лишень, що воно складалося із шести етапів, з яких подаємо інформацію про парадигмальний, універсаль-

ний та лінгвістичний простори визначення поняття “соціалізація” (див.: *табл.*). Інформація зібрана із підручників [див. **21–31**].

Загалом зміст завдань та аналіз можливостей двох дослідницьких напрямків – логічного й логістичного – у межах соціологістики окреслюють світлі перспективи для соціології у задовольненні її потреби мати досконалий науково-концептуальний апарат. Горизонти розвитку технологічного напрямку соціологістики першочергово полягають у розробці власних соціологістичних методів і технологій. Так, наприклад, у цій статті запропонована соціологістична технологія визначення соціологічних понять. Іншими методами тут є: а) технології коректної трансляції понять з однієї парадигми в іншу; б) методи синтезу соціологічних і несоціологічних понять, що відображають сутність одного і того явища, взятого у різних зв'язках (наприклад, явищ психосоціальної природи, сутність яких у соціології і психології визначається по-різному); в) методи концептуалізації соціологічного змісту, тобто створення способу переведення неконцептуального соціологічного знання в концептуальну форму існування, та ін. У форматі інженерного напрямку доречно створювати й освітні технології, котрі формують здібності концептуального способу пізнання соціологічного знання і характеризують суто прикладний аспект соціологістики.

Висновок. Припускаємо, що знайдуться соціологи, які, можливо, побачать маніпулятивну або руйнівну силу соціологістики. Стосовно першого предикату підкреслимо, що соціологістика заснована на логістиці, а та, зі свого боку, ґрунтується на логіці, а не на софістиці. Тому, доки соціологістика буде залишатися в рамках такого ряду: логіка – логістика – соціологістика, ніякі маніпуляції неможливі. З цього виходить, що соціологіст – це перш за все людина, котра бездоганно володіє логічним знанням (традиційною логікою на першому етапі), а також засобами протистояння софістичним хитрощам. Щодо руйнівних наслідків соціологістики, то, не заперечуючи такої можливості, хочемо зауважити, що руйнівна сила соціологістики може торкнутися традиції робити логічні помилки, тобто міркувати і не дотримуватися логічних законів та правил і, як наслідок, підмінити поняття, визначати і множити їх не за правилами логіки. Отож, обстоюючи потребу порушення подібних традицій, виходимо з того, що здійснювати логічні помилки – неетично, адже цим спотворюється істина, досягнення якої залишається для більшості соціологів основною цінністю наукової діяльності.

1. *Зиновьев А.* Предмет и методы логической социологии // Социально-гуманитарные знания. – 2000. – №6. – С. 130–139.
2. *Попова И.М.* Социология. Пропедевтический курс. – Київ: Тандем, 1998. – 272 с.
3. *Тощенко Ж.Т.* О понятийном аппарате социологии // Социологические исследования. – 2002. – №9. – С. 3–16.
4. *Головаха Є.* Соціологічне знання: специфіка, критерії науковості та перспектива розвитку // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – №1. – С. 5–14.
5. *Бороноев А.О., Смирнов П.И.* Опонятиях “общество” и “социальное” // Социологические исследования. – 2003. – №2. – С. 3–13.
6. *Логистика / Кондаков Н.И.* // Логический словарь-справочник. – М.: Наука, 1976. – С. 300.
7. *Ценжарик М.К.* Сравнительный анализ организации логистики в России и европейских странах // КОПАРАТИВИСТИКА-III: Альманах сравнительных социогуманитарных исследований. – СПб.: Социологическое общество и. М.М. Ковалевского, 2003. – С. 296–307; С. 296–307.
8. *Пятилетка специальности “Логистика”* // Логистика. – 2006. – № 1. – С. 41–42.
9. *Математическая логика / Кондаков Н.И.* // Логический словарь-справочник. – М.: Наука, 1976. – С. 333–341.
10. *Переверзев В.Н.* Логистика. Справочная книга по логике. – М.: Мысль, 1995. – 221 с.
11. *Смелзер Н.Дж.* О компаративном анализе, междисциплинарности и интернационализации в социологии // Социологические исследования. – 2004. – 11. – С. 3–16.
12. *Габермас Ю.* Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство / Пер. з німецьк. – Львів: Літопис, 2000. – 320 с.
13. *Матусевич В.* Соціальний інститут: функція, генеза, структура // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – №4. – С. 43–56.
14. *Социология. Основы общей теории / Отв. ред. Г.В. Осипов, Л.Н. Москвичев.* – М.: Норма, 2003. – 912 с.
15. *Коваленко О.В.* Образ мышления социолога в поле теоретико-познавательных проблем социологии // Научный часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія №11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: 36. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – Випуск 3. – С. 49–59.
16. *Яковенко Ю.І.* Епістемологічні питання щодо ідентифікації громадської думки // Наукові записки. КНУ імені Т.Г.Шевченка. Факультет соціології та психології. – 2004. – Т. V. – С. 100–109.
17. *Тарасенко В.* Дивовижна “ненаука” соціологія // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – №2. – С. 5–23.
18. *Мнацаканян М.О.* Мыслим ли мы социологически? // Социологические исследования. – 2003. – №6. – С. 73–77.
19. *Бурдые П.* Оппозиции современной социологии // Социологические исследования. – 1996. – №5. – С. 36–50.
20. *Руктевич М.Н.* Естествознание и социология. О правомерности трансляции понятий // Социологические исследования. – 2002. – №3(215). – С. 12–19.
21. *Общая социология / Под общ. ред. проф. А.Г. Эфендиева.* – М.: ИНФРА-М, 2004. – 654 с.
22. *Фролов С.С.* Социология. – М.: Гардарики, 2002. – 344 с.
23. *Социология. Основы общей теории / Отв. ред. Г.В. Осипов, Л.Н. Москвичев.* – М.: Норма, 2003. – 912 с.
24. *Волков Ю. Г., Мостовая И.В.* Социология / Под ред. проф. В.И. Добренкова. – М.: Гардарики, 2001. – 432 с.
25. *Соціологія / За ред. В.М. Пічі.* – Львів: Новий світ-2000, 2002. – 312 с.
26. *Герасимчук А.А., Палеха Ю.І., Шиян О.М.* Соціологія. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 246 с.
27. *Забродин В.Ю.* Социология: экзаменационные ответы для студентов вузов. – СПб.: Питер, 2006. – 160 с.
28. *Некрасов А.И.* Соціологія. – Х.: “Одисей”, 2004. – 304 с.
29. *Соціологія / А.А. Радугин, К.А. Радугин.* – М.: Владос, 1995. – 192 с.
30. *Павліченко П.П., Литвиненко Д.А.* Соціологія. – К.: Лібра, 2002. – 256 с.
31. *Якуба О.О.* Соціологія. – Харків: Константа, 1996. – 192 с.